
ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

5-son (2019-yil, oktabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2019

MUNDARIJA

MEHMONLARIMIZ	
Шодмон ХАЙИТОВ, Акмал ЮЛДАШЕВ. Марказий Осиё давлатларидаги ўзбеклар: тарих ва ҳозирги замон	7
Бахтиёр НАВРЎЗ-ЗОДА. Бухорони сайёҳатлар чорраҳасига айлантиришнинг устувор йўналишлари	9
Алишер ОЧИЛОВ. XX асрнинг 30-йиллардаги бухоро воҳасида олиб борилган археологик тадқиқотларга доир айрим муҳожазлар	12
ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ	
Зухра ИСМАИЛОВА, Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ. Махсус фанларни модулар асосида ўқитиш -таълим жараёнининг яхлит тизими сифатида	15
Мансур ЭРГАШОВ, Ситора УМАРОВА. Бўлажак ўқитувчиларни таълим жараёнига технологик ёндашувга тайёрлашнинг педагогик аҳамияти	23
Матлаб ТИЛАДОВА. Бошланғич таълим жараёнини гендер тенглик ва фарқлар асосида ташкил этишнинг дидактик асослари	28
Лаура АБДУКАДИРОВА. Теоретический анализ понятия "трудная жизненная ситуация"	33
Рабим ЮСУПОВ, Бекмурод ҚОДИРОВ. Оммавий очик онлайн курслар яратиш ва ундан олий таълим муассасаси ўқув жараёнида фойдаланиш	42
Умида ФАЙЗИЕВА. Ўқувчиларнинг иқтисодий билимларини ривожлантиришнинг имкониятлари	48
Шабон ФАРМОНОВА. Лойиҳавий таълимда бўлгуси ўқитувчиларнинг инновацион фаолияти: шакл ва воситалари	54
Манзура ИРИСБАЕВА. Педагогик технологияларни интеграциялашни такомиллаштириш йўналишлари	59
Nilufar ABDULLAYEVA. Guruhiy o'yinlar kichik yoshdagi maktabi o'quvchilarining diqqatini rivojlantiruvchi vosita sifatida	63
Зебо ТЎХТАЕВА. Олий таълимда фанлар интеграциясини таъминлашнинг ўқув-методик ва дидактик воситалари	66
Қуёшбек АБДУРАҲИМОВ. Таълим бошқаруви: компетенция ва кадр муаммоси	73
Хуршид НЕКБОЕВ. Иккинчи даражали маълумотларни ўрганиш асосида касбий-танқидий коммуникатив сифатларни такомиллаштириш	78
Umida LATIROVA. Talabalarning ijodiy faolligini rivojlantirishda hissiyot va badiiy-ijodiy ehtiyojlarning ahamiyati	81
Гўзал ШАРИПОВА. Бўлажак технологик таълим ўқитувчиларининг креатив дизайнерлик ижодкорлигини шакллантириш	84
Шахноза ОРТИҚБОЕВА. О тенденциях использования цифровых технологий в образовании	87
Дилдора ҚОСИМОВА. Ўқувчиларни маънавий, умуминсоний кадриятлар руҳида тарбиялашда ўзбек миллий мусикасининг ўзига хос жиҳатлари	91
Феруза ЮЛДОШЕВА, Шоира РАСУЛОВА. Педагогические инновации в современной системе образования	95
Чарос МИРХОЛИҚОВА. Ўқувчиларда китобхонлик маданиятини шакллантириш таълимнинг устувор йўналиши сифатида	100
Маржона ТЎРАҚУЛОВА. Иқтидорли талабалар билан ишлашда таълим турлари ва воситаларини танлаш	104
Қумри АЛЛАБЕРДИЕВА. Педагогическое мастерство современного педагога	109
Гулзода БОЙМУРОДОВА. Малакали педагог кадрлар тайёрлашнинг педагогик асослари	113
МАКТАБГАЧА ВА БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ	
Мухаббат БЕРДИЕВА. Мактабгача таълим муассасаси тарбияланувчиларининг ақлий қобилиятларини ривожлантиришда математик билимнинг ўрни	118
Абдуқаҳҳор ЮСУПОВ. Мактабгача таълим муассасалари педагог кадрларининг методик компетенцияларини ривожлантириш	123
ТИЛ, АДАБИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАР	
Роза Ниёзметова. XX аср ўзбек адабиётини ўрганиш заруриятлари	127
Гули ТОИРОВА, Азиза ЗАРИПОВА. Хайрлашиш – нутқий мулоқотнинг хотимаси	130
Дилором ШОДИЕВА. Поиск эффективных методов обучения русскому языку	134
Насибохон НУРМАТОВА. Роль учителей в развитии навыков речи в классах английского языка	138
АНИҚ ВА ТАБИИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ	
Сиддиқ ҚАҲҲОРОВ, Меҳринисо АТОЕВА. Физика таълимида инновацион технологиялар	144

Мансур ЭРГАШОВ

Бухоро давлат университети кимё кафедраси профессори

Ситора УМАРОВА

Бухоро давлат университети
педагогика кафедраси ўқитувчиси

**БЎЛАЖАК ЎҚИТУВЧИЛАРНИ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ТЕХНОЛОГИК
ЁНДАШУВГА ТАЙЁРЛАШНИНГ ПЕДАГОГИК АҲАМИЯТИ**

Мақолада бўлажак ўқитувчиларни таълим жараёнига технологик ёндашувга тайёрлашнинг педагогик аҳамияти хусусида фикр юритилган.

Калим сўзлар: таълим, бўлажак ўқитувчи, технологик ёндашув, таълим ресурс, ўқув-тарбия, таълим технологияси.

В статье рассматривается педагогическая значимость подготовки будущих педагогов к технологическому подходу в образовательном процессе.

Ключевые слова: образование, будущий учитель, технологический подход, образовательный ресурс, обучение, образовательная технология.

The article discusses the pedagogical importance of training future teachers to the technological approach in the educational process.

Keywords: education, future teacher, technological approach, educational resource, training, educational technology.

Ижтимоий-иқтисодий ислохотлар даврида жамият ҳаётига янгиликларнинг кириб келиши, инсон меҳнатининг такомиллашиши, турмуш тарзининг тобора қулайлашиб яхшиланиб ва янгиланиб боришига бўлган эҳтиёж таълим соҳасида ҳам бир қатор ўзгаришлар бўлишини тақозо этмоқда. Бугунги кунга келиб таълим соҳасида шу давргача эришилган ютуқларни асраб-авайлаган ҳолда маълум стереотиплардан воз кечиш вақти келди. Барча соҳаларда янгиланиш (инновация “Innovation”-ing, янгилик киритиш) давом этаётган бугунги кунда мутахассисларни етиштириш соҳасига ҳам янгилик киритиш таълим жараёнига янгича, технологик ёндашишни тақозо этмоқда. Модернизациялашаётган таълим тизимини эса замонавий ахборот коммуникация воситаларисиз ярата олмаيمиз.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорида кўрсатилганидек, олий таълим муассасаларини замонавий ахборот-коммуникация технологиялари воситалари билан таъминлаш, талабалар, ўқитувчи ва ёш тадқиқотчиларнинг жаҳондаги илғор таълим ресурслари, илмий адабиётлар ва маълумотлар базаси бўйича электрон каталогларга кириш имкониятини кенгайтириш бугунги куннинг долзарб масаласига айланиб улгурган [1]. Қарорда белгиланган вазифаларнинг самарали ечимини тўлиқ таъминлаш мақсадида олий таълим даражасини сифат жиҳатидан ошириш ва тубдан такомиллаштириш, олий таълим муассасалари моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва модернизация қилиш, уларни замонавий ўқув-илмий лабораториялари, ахборот-коммуникация технологиялари билан жиҳозлаш мақсадида Олий таълим тизимини 2017 — 2021 йилларга мўлжалланган комплекс ривожлантириш дастури тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси “Кадрлар тайёрлаш Миллий дастури”да “Таълим муассасаларининг моддий-техника ва ахборот базасини мустаҳкамлаш давом эттирилади, ўқув-тарбия жараёни юқори сифатли ўқув адабиётлари ва илғор педагогик технологиялар билан таъминланади”-дейилган [2, 41].

Педагогик тизим - бир бутун, ҳаракатланувчи яхлит ижтимоий-педагогик ҳодиса бўлиб: ўқувчи (1), таълим-тарбиянинг мақсади (2), мазмуни (3), ўқув жараёни (4), ўқитувчи ёки техник воситалар (5) ва таълим-тарбиянинг ташкилий шакллари (6) тузилади [2, 6].

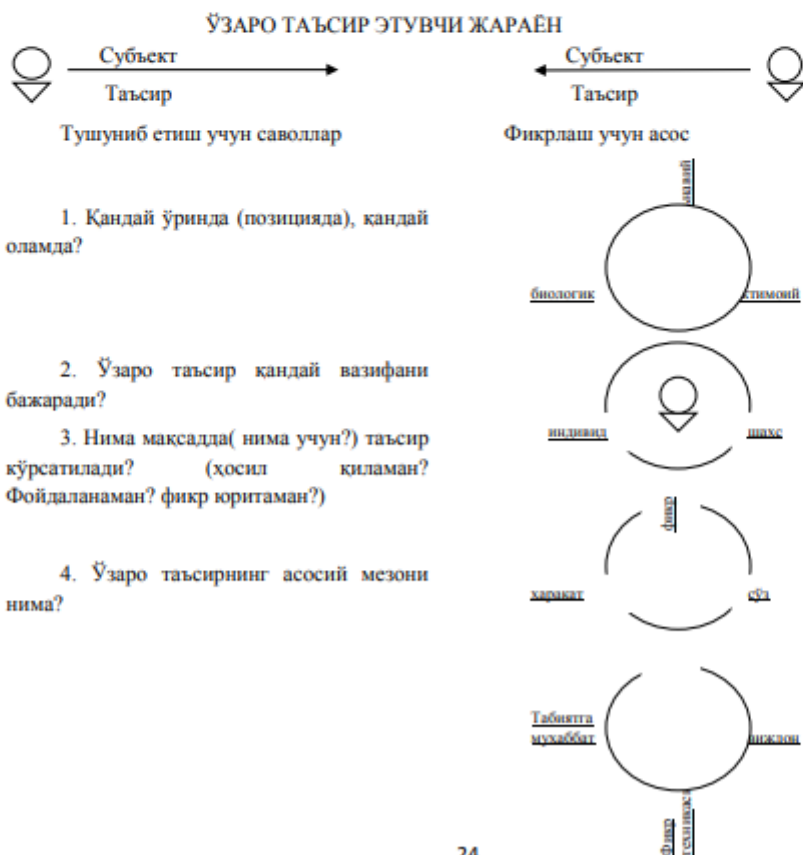
Таълим-тарбиянинг мақсади объектив характерга эга. У ҳар бир жамиятнинг моддий-маънавий эҳтиёжларидан ҳосил бўлади, ижтимоий буюртма сифатида давлатнинг таълим соҳасидаги меъёрий ҳужжатларида умумий тарзда ифодаланadi. Таълим-тарбиянинг мақсади тизим ҳосил қилувчилик хусусиятига эга. Педагогик тизимнинг барча қисмлари таълимнинг мақсадига боғлиқ ва уни рўёбга чиқаришга хизмат қилади. Шахсни, мутахассисни шакллантириш мақсади таълимнинг мазмуни (ўқув режаси, ўқув дастури, дарсликлар)ни белгилайди.

Педагогик тизим дидактик вазифа ва таълим технологиясини ўз ичига олади. Таълимнинг мақсади ва мазмуни – дидактик вазифа; дидактик жараён, ўқитувчи ва техник воситалар, таълим шакллари усуллари - таълим технологиясига киради. Педагогик амалиётда дидактик вазифани таълим технологияси ёрдамида ўқувчи, талаба ўзлаштириб олади.

Педагогик тизим таркибида бир элементи, масалан, мақсади ўзгарса, унинг бошқа қисмлари (мазмуни, шакли, жараёни) ҳам ўзгаради.

Куйида таълим технологиясида таълим жараёни ўзаро таъсир этувчи жараён сифатида намоён бўлади (1-расм). Схематик тузилган ушбу тасвирдан кўриниб турибдики, ўзаро таъсир содир бўлиши ҳам, содир бўлмалиги ҳам мумкин экан. Ўзаро таъсир содир бўлиши учун унга нисбатан жавоб қайтарилиши зарур. Қайтарилган жавоб орқали таъсир этилаётган шахс ўрнида ўзини кўйиб кўриш, унинг фаолияти мақсади, имконияти, методлари, усули, фаолият натижасини олдиндан аниқлай билиш ва ўз фаолиятини шуларни ҳисобга олган ҳолда ташкил эта олиш керак. Ўқитувчи маҳорати ўқувчи қобилиятини ўстириш учун қандай мақсад қўйилишини билиши, таълимнинг таркибий қисмларига эътиборни қаратиши ва таълим соҳасида қулай усул ва методларни танлаши, таълим жараёнида мотив ҳосил қилишга эътибор қарата олишида намоён бўлади.

1-расм

5. Ўзаро таъсир механизми қандай?

6. Ўзаро таъсирнинг натижаси?

Таълим технологиясини яхши ўзлаштирилиши ва амалга оширилиши натижасида ўқитувчи ҳам, ўқувчи ҳам ўз эҳтиёжлари асосида индивидуал дастурлар тузишни ўрганиш билан бирга таълим мазмунининг долзарблигига ҳамда педагогик жараённинг натижалидигига эришишлари мумкин.

Ўқитувчининг касбий ва шахсий сифатлари уйғунлиги ҳамда илмий асосланган таълим-тарбия технологияси “Педагогик маҳорат” тушунчасининг асосини ташкил этади.

Демак, педагогик технология – амалиётга татбиқ қилиш учун ишлаб чиқилган маълум бир педагогик тизим лойиҳаси бўлиб ҳисобланади. Бу лойиҳа мукамал бўлиши учун ҳар бир педагог таълимга технологик ёндашув малакасига эга бўлиши зарур. Фикримизни далиллаш мақсадида қуйидаги маълумотни таҳлил қилсак. Ўтган асрнинг 20-30 йилларида АҚШнинг Гарвард университетиде иқтисодий бошқарув фанлари соҳасида “Кейс - стади” (“Case-study” муаммога тўрт босқичда ечим излаш ва ўрганилган маълумотни бир “қути”га солиб хулосалаш орқали ўрганиш) методи таълимда илк бор қўлланилди. Ваҳоланки, биз жараёнда сўнгги йилларда таълимда янгилик сифатида қўллай бошладик. Ўқитишнинг муаммоли технологияси талаба (бўлажак ўқитувчи)нинг билимларни муаммоли тарзда ўзлаштирилиши ва уларни таҳлил қила олиши орқали таълимга технологик ёндашиш кўникмасини ҳосил қилишга имкон беради. Бундай методларнинг бир қанчасини давом эттириш мумкин: SWOT (strenght, weakness, opportunity, threat) таҳлил, ФСМУ, Assesement, Блиц-сўров ва х.к. Агар педагогик технологияни машиналар(қурилмалар) воситасида амалга ошириладиган автоматлашган жараён деб тушунтирсак, демак шу жараённинг мазмуни,моҳияти биз юқорида санаб ўтган шакл ва методлар орқали очиб берилади. Шунинг учун ҳам биз ўқитувчи фаолиятида янги технологик ёндашув асосларини ўрганиб чиқишга ҳаракат қилдик. М.О. Очилов репродуктив таълимга хос қуйидаги ёндашувни кўрсатиб ўтган [4]:

Таълим ишига технологик ёндашув:

- ўқиш-ўқитиш жараёнини ўзаро узвий боғлиқ этаплар, фазалар, амалларга ажратиш, бўлиши;
- таълим жараёнида мўлжалланган натижага эришиш учун бажариладиган ҳаракатларни мувофиқлаштириш, кетма - кет, босқичма - босқич амалга ошириш;
- лойиҳалаштирилган ишлар, амалларнинг барчасини бирдек бажаришни назарда тутати.

Биз М.Очиловнинг фикрига қўшилган ҳолда биринчи ўринда таълим жараёни мақсадини аниқлаш лозим, деган хулосага келдик. Чунки аниқ мақсадгина таълим жараёнини ўзаро узвий боғлиқ аниқ босқичлар, тармоқлар, амалларга ажратиш тўғри кечишини таъминлайди. Натижага эришиш учун ҳам аниқ мақсад бўлиши зарур.

Қуйидаги жадвалда биз айтмоқчи бўлаётган анъанавий ва модернизациялашган таълим технологияларининг қиёсий таҳлили аке этган:

2-расм

Анъанавий ўқитиш технологиясига асосланган таълим	Ноанъанавий (модернизациялашган) ўқитиш технологиясига асосланган таълим
<ul style="list-style-type: none"> • бир томонга йўналтирилган ахборот; 	<ul style="list-style-type: none"> • фикрлаш ва амалий фаолият орқали таҳсил олиш;

Ўқувчилардаги қобилият ва лаёқатларни аниқлаш, уларга буни кўрсатиш, педагоглик фаолиятига қизиқтириш кўникмаси талабаларда ўқувчилар билан касбга йўллаш ишларини ташкил этиш жараёнида шаклланади.

Учинчи томондан қараганда, ўқувчиларни педагоглик касбига йўллаш орқали уларнинг қобилият ва лаёқатларига қараб танлаш ўқитувчилик касбига тайёрлашнинг энг муҳим босқичи ҳисобланади. Тўртинчи томондан, касбга йўллаш ишларини такомиллаштириш олий ўқув юртиларига касбга лаёқатли, тест синовларидан муваффақият билан ўтадиган, касбга тайёрлаш босқичида самарали натижаларга эриша оладиган ва амалий ишда ҳам ўзига хос аҳамиятга эга бўладиган педагогларни етиштиришга эрдан беради. Бу ишларни муваффақиятли хал этиш учун иккига муҳим вазифани бажариш зарур:

Биринчидан, педагогик лаёқатга эга бўлган ўқувчиларни ўз кучига ишонтириш, уларнинг қобилиятларини, имкониятларини янада очиш ёки юзага чиқариш зарур. Педагоглик касбига лаёқатлиларни аниқлаш ва тайёрлаш худди бошқа ижодий касблар (масалан, актёр, мусаввир, мусиқчани) ҳаёти-харақатлари кўпинча ўқувчиларга лаёқатлиларни танлаш аллақачонлардан буён аниқ методика асосида амалга оширилади ва касбга оид "истеъдод"ни излаш улар учун асосий касбий сифат ҳисобланади. Лекин ўқитувчилик касбида бу муаммоларнинг қолмоқда.

Иккинчи муҳим вазифа мактабни битириб, тасодифан педагоглик касбини танлаётган ўқувчиларни бундай йўлдан қайтариш ва уларни тўғри касб танлаш соҳасида эрдан беришдан иборатдир.

Ўқитувчилик касби ўқувчиларга анча яқин. Чунки улар тўққиз йиллик ёки ўн бир йиллик ўқиш давомида ўқитувчилар билан яқин алоқада бўлишади. Моҳир ўқитувчилар шахси, уларнинг таъсирли нутқлари, ҳатти-харақатлари кўпинча ўқувчиларга намуна бўлиб хизмат қилади. Айниқса, илғор педагогик технологияга асосланган дарслар ўқувчиларда катта қизиқиш уйғотади, чунки бундай дарслар ўқувчиларнинг маълум соҳада кўникма ва малакалар эгаллашлари билан яқинланади. Ўқувчилар ана шу таъсирлар натижасида ҳам педагоглик касбини танлайдилар. Шунинг учун ҳам кўпчилик ўқитувчилик касбини эгаллаш борасида тарғибот ишларини олиб бориш зарурияти йўқ, деб ҳисоблайди. Лекин бу нотўғри фикр.

Педагогик касби анча мураккаб бўлиб, уни фақат ўқитувчига таклидан танлаш старли эмас. Ҳар бир ёш бу касбини танлашдан ташқари ўзининг қобилияти, лаёқати ва имкониятларини синаб кўриши ва шундан кейингина шу касбини танлаши зарур, ақс ҳолда у янглишади. Шунинг учун ҳам ўқувчилар олдига ўқитувчилик касбининг қизиқарлилиги, мураккаблиги ва айнан муаммолар томонларини очиб кўрсатиш ҳамда бу касб эгаларидан фидоийликни, чуқур билим ва маҳоратни, болаларнинг нозик олами билан мулоқот қила билишни талаб этишини кўрсатиш лозим. Шу йўл билан ўқувчида ўқитувчилик касбининг мазмуни ва унинг хилма-хил шаклларини кўрсатиб, мотивларни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилди. Иккинчидан, бундай ишлар талабаларнинг касбга тайёрланишларида муҳим аҳамиятга эга. Чунки улар ўқувчилар билан яқинлашиб, уларга ўз таъсирларини ўтказиш орқали касб маҳоратлари ошиб борди. Бундай тажрибалар ўзининг қутилган натижасини берди. Кўпгина ўқувчиларнинг педагогик касби ҳақидаги тасаввурлари кенгайди ва унга нисбатан қизиқиши ортди.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг "Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, ПҚ-2909 сон. Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель.
2. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. //Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Т.: Шарқ, 1998. Б. 31-61.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. –Москва: Педагогика, 1989. - 190 б.
4. Саидрахмедов Н. Педагогик маҳорат ва педагогик технология. – Т.: ЎзМУ. 2003. - 66 б.
5. Очиллов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши: Насаф. 2000. - 80 б.
6. Олимов Қ.Т., Сайидрахмедова М.С., Жалолова Д. Ф., Бозорова М. Қ., Болтаева М.Л., Алимов А. А. Педагогик технологиялар. – Тошкент: Фан ва технологиялар, 2011. – 214 б.